

**Якими будуть плоди Помаранчевої революції?
Взаємини між ЄС та Україною
у 2005-му – на початку 2006 року**

Автори

Ґжеґоґ Ґромадзкі

Фонд ім. Стефана Баторія, Варшава

Олександр Сушко

Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України, Київ

Маріус Валь

Центр досліджень європейської політики, Брюссель

Катарина Волчук

Бірінґемський університет

Роман Волчук

Вулверґемптонський університет

STEFAN
**BATORY
FOUNDATION**

**Якими будуть плоди
Помаранчевої революції?
Взаємини між ЄС та Україною
у 2005-му – на початку 2006 року**

Фонд ім. Стефана Баторія

Вул. Сапежинська, 10а

00-215, Варшава

тел.: |48 22| 536 02 00

факс: |48 22| 536 02 20

batory@batory.org.pl

<http://www.batory.org.pl>

Переклад з англійської

Софія Саваневська

Редактор перекладу

Микола Рябчук

Художній редактор видань Фонду ім. Стефана Баторія

Марта Куштра

Дизайн обкладинки

Тереса Олешчук

Публікація з'явилася завдяки фінансовій підтримці Міністерства закордонних справ Польщі

Набір

TYRSA Sp. z o.o.

ТОВ ТИРСА

© Фонд ім. Стефана Баторія, Варшава

ISBN 83-89406-51-9

Зміст

1. Вступ	7
2. Політика ЄС щодо України – оцінка	9
Перед Помаранчевою революцією	9
Позиція ЄС під час Помаранчевої революції	12
Позиція ЄС після Помаранчевої революції	13
3. «Нова» політика України щодо ЄС	19
Однакова мета – різна тактика	20
Перші два місяці правління нового уряду – огляд	20
Інституції та чільні посадовці у сфері євроінтеграції	23
4. Взаємини між ЄС та Україною – перспективи	27
Перспективи на 2005 рік і далі	27
Позиція ЄС (держав ЄС, Єврокомісії та Європейського Парламенту)	28
Діяльність України у сфері євроінтеграції	29
5. Взаємини між ЄС та Україною – рекомендації	31
Рекомендації для України	31
Рекомендації для ЄС	33
Рекомендації для ЄС та України	34

1. Вступ

Помаранчева революція завершилась. Нею українське суспільство продемонструвало свою відданість демократії, повагу до верховенства права та розуміння важливості незалежних ЗМІ. Отже, Україна однозначно засвідчила, що вона – європейська держава не лише за географією, а й, головне, за прихильністю до основних європейських цінностей. Це визнали майже всі держави-члени ЄС.

Проте визнання України після Помаранчевої революції європейською державою не змінило докорінно взаємин між нею та ЄС. Для прикладу, попри те, що переговори з приводу недавно підписаного Плану дій (Action Plan) були проведені ще за правління президента Кучми, урядові президента Ющенка лише запропонували вибір – «прийняти/не прийняти» цей План дій, а не надали можливості для ще одних переговорів. Подібним чином, не варт очікувати, що позиція ЄС стосовно перспектив членства України зазнає якихось істотних змін 2005 року.

А тим часом цей рік та початок 2006-го є визначальними для майбутнього української інтеграції в ЄС. Упродовж цього періоду Україна мусить довести, що може стати надійним партнером Європейського Союзу, в першу чергу, здійснивши низку базових реформ, які б проклали шлях до ЄС (Україна не може собі дозволити повторювати помилки режиму Кучми, зокрема, робити проєвропейські заяви, не підкріплюючи їх жодними діями); подібним чином, ЄС мусить відгукуватися на позитивні зміни в Україні 2005 року та висунути

2006 року певні пропозиції щодо наближення України до певної форми інтеграції. Іншими словами, українська влада повинна здійснювати реформи без огляду на «винагороду» з боку ЄС у вигляді перспективи членства. А проте, коли б Україні вдалося-таки досягнути певні здобутки за десять найближчих місяців, ЄС мусив би приступити до внутрішнього обговорення майбутніх стосунків з Україною, які б виходили за межі вже запропонованої Європейської політики сусідства (European Neighbourhood Policy).

Отже, 2005 – початок 2006 року є випробувальним періодом для обох сторін. ЄС та Україна потребують конкретних кроків з одного та другого боку. Так вони досягнуть взаємної партнерської довіри, такої необхідної для майбутньої інтеграції України в ЄС.

Період обмежується початком 2006 року з кількох причин. По-перше, Європейська Рада 28 лютого 2005 року ухвалила провести перший аналіз втілення в життя Плану дій ЄС–Україна на початку 2006 року. По-друге, парламентські вибори в Україні відбудуться навесні 2006 року, а їх результат буде надзвичайно важливим для подальших європейських сподівань України.

Пропоноване дослідження має на меті проаналізувати окреслені вище питання та проблеми наступним чином:

По-перше, з'ясуємо походження та ефективність того сучасного контексту, який визначає політику ЄС щодо України, приділивши окрему увагу різним представницьким органам ЄС, зокрема, Європейській Раді (держав-членів), Європейській комісії та Європейському Парламенту – кожен із них по-різному трактує українське питання. По-друге, проаналізуємо діяльність нового українського керівництва, насамперед ефективність різних урядових структур та посадовців, відповідальних за інтеграцію України в ЄС. По-третє, окремо розглянемо перспективи та запропонуємо низку рекомендацій щодо взаємин між Україною та ЄС, зокрема на 2005 та початок 2006 року.

Загальне питання, на яке ми шукаємо відповідь, – якими будуть плоди Помаранчевої революції у взаєминах між Україною та ЄС?

2. Політика ЄС щодо України – оцінка

«Двері не відчинені, але й не зачинені»

Беніта Ферреро-Вальднер, Комісар із зовнішніх справ
про перспективи членства України в ЄС,
Вашингтон, 13 січня 2005 року

Перед Помаранчевою революцією

Ще на початку 2002 року Великобританія, скандинавські країни, Австрія та Німеччина почали усвідомлювати потребу чіткішого курсу на зближення України та ЄС. Невдовзі британський та шведський міністри закордонних справ сформулювали такий курс під назвою Ініціатива нового сусідства (New Neighbours Initiative) стосовно України, Білорусі та Молдови. З-поміж цих трьох держав Україна як найважливіший сусід для ЄС після розширення 2004 року мала стати головним об'єктом пропонованої політики.

Серед ряду країн-членів ЄС, однак, з'явилося занепокоєння, що пропонована Ініціатива може розглядатися як вихідний крок до набуття членства, – чого насправді нікому з членів ЄС не хотілося. Занепокоєння посилювалося ще й негативним розвитком подій у всіх трьох країнах: не лише в Білорусі зміцнювалася диктатура, але й в Україні та Молдові спостерігалось помітне сповільнення чи навіть регрес у процесах політичної трансформації.

Крім того, середземноморські члени ЄС звинуватили Ініціативу нового сусідства у завуженості, наполягаючи на залученні до неї партнерів з їхнього регіону.

Це було зумовлене поширеним на той час переконанням, що розширення ЄС 2004 року позбавить країни південного Середземномор'я належної уваги й підтримки. Другою причиною занепокоєння довкола Ініціативи нового сусідства було «російське питання» – цілий ряд членів ЄС вважав, що східноєвропейська політика Євросоюзу без урахування Росії буде неповною.

Зважаючи на всі ці застереження, Європейська Рада у грудні 2002 року в Копенгагені постановила розширити Ініціативу, долучивши до неї країни південного Середземномор'я та Росію, внаслідок чого вона дістала назву Ініціативи розширеної Європи (Wider Europe Initiative).

Увесь цей час скандинавські країни та Британія не відступали від наміру поглиблювати взаємини з Україною та Молдовою, що видно зокрема з виступів їхніх міністрів закордонних справ на обговоренні питання про Ширшу Європу у квітні 2003 року. Деніс Макшейн, британський представник у ЄС (Міністр Європи), стверджував, що важко уявити Україну з її «чудовими європейськими містами Києвом та Львовом» назавше залишеною за межами ЄС, тимчасом як данський міністр закордонних справ визнавав за Україною та Молдовою потенціал для членства.

Розширення Ініціативи, однак, фундаментально змінило її природу. Надзвичайно різні за географією, політикою, культурою та економікою країни опинилися під спільною недиференційованою рубрикою «сусіди»: європейські держави, котрі сподіваються членства в ЄС (як Україна) потрапили до тієї самої категорії, що й держави неєвропейські, котрі не ставлять перед собою такої мети.

З точки зору ЄС, Ініціатива розширеної Європи стала спільною основою для розвитку стосунків з країнами, які на даний момент не мають перспективи членства. «Спеціальний» статус України в межах Ініціативи нового сусідства знизився до статусу «рядового» сусіда в межах Ініціативи розширеної Європи.

Ситуація України стала ще гіршою, коли 2004 року з'явилося поняття Європейської політики сусідства. Якщо в комюніке «Ширша Європа» за березень 2003 року, принаймні, згадувалася стаття 49 Договору про Європейський Союз, то в документі про стратегію Європейської політики сусідства від травня 2004 року нічого схожого вже немає.

Природа взаємин ЄС та України зумовлює дедалі глибші розходження всередині ЄС. Це тягне за собою дві взаємопов'язані проблеми: по-перше, немає згоди щодо ступеня та способу зміцнення стосунків ЄС з Україною; по-друге, не досягнуто однотайності з приводу визнання України потенційним членом ЄС.

В обох випадках можна доглядіти дві дуже різні позиції: з одного боку, здебільшого північні та східні держави Євросоюзу схиляються до активнішої співпраці між ЄС та Україною (так звана група одинадцяти). З іншого боку, південні та (назагал) західні країни-члени ЄС виступають проти надмірного зближення з Україною. Втім, скрізь є важливі винятки та нюанси. Португалія позитивніше налаштована до України, великою мірою завдяки чималій українській меншині, що живе і працює в Португалії. Відкритішу позицію стосовно України займає й Італія. Наприклад, італійський прем'єр-міністр Берлусконі виступив за перспективу членства для України на самміті Україна-ЄС у жовтні 2003 року. І навпаки, далеко не всі нові члени підтримують інтеграцію України: лише сім із десяти держав, які приєдналися до ЄС 2004 року, входять до групи-11 (Словенія, Кіпр та Мальта – не входять). Німеччина відмовилася розглядати питання українського членства, оскільки хоче спершу «перетравити» останнє розширення. Іспанія, Нідерланди та Люксембург заявили, що надто рання розмова про членство може бути неправильно сприйнята. З-поміж усіх держав ЄС найзатятішим противником української інтеграції є Франція.

Цей внутрішній поділ у ЄС щодо українського питання загострився мірою зростання ваги самої України на порядку денному політики ЄС. Фактично він відбиває ширші розбіжності в Євросоюзі не лише щодо Європейської політики сусідства, а й щодо зовнішньої політики ЄС у цілому. Зокрема, ставлення до України міцно пов'язане з політикою щодо інших східних сусідів, таких, як Росія. Для прикладу, Литва, вступивши в ЄС, ініціювала круглий стіл з Міністрами закордонних справ 10 держав-членів ЄС перед їхнім загальним засіданням на початку жовтня 2004 року, на якому були присутні представники скандинавських країн, трьох країн Прибалтики, Вишеградська четвірка та Австрія (10 із цих 11-ти приєдналися до ЄС вже по закінченні Холодної війни).

На неформальній вечері «одинадцятки» за день до засідання міністрів закордонних справ ЄС було домовлено про більшу єдність у взаєминах із Росією та ухвалено надати «європейську перспективу Україні». Після цього відбулося ще кілька зустрічей, проте невдовзі їх припинили (принаймні, у такому форматі) через критику з боку Єврокомісії та Люксембургу, який перебрав головування в ЄС.

Водночас, варто наголосити на важливих моментах співпраці головних членів Євросоюзу. Наприклад, німецько-польська співпраця у політиці ЄС щодо України стала новим та важливим феноменом після розширення ЄС 2004 року. Міністри закордонних справ спільно підготували «зразок документу з урахуванням європейської політики щодо України», представлений 12 жовтня 2004 року. У документі пропонувалося ведення активної політики щодо України, зокрема, укладення нової Угоди між ЄС та Україною, запровадження гнучкішого візового режиму, надання Україні статусу країни з ринковою економікою і підготовку до переговорів щодо зони вільної торгівлі. Втім, попри наполягання Польщі, Німеччина відмовилась обговорювати питання про перспективу членства для України. Проте співпраця триває, оскільки йдеться про взаємини між «давнім» та важливим «новим» членами ЄС. З одного боку, для німецького Міністерства закордонних справ цілком очевидно, що формування чіткої стратегії відносин між ЄС та Україною неможливе без вкладу Польщі, а з іншого боку, польські представники так само виразно усвідомлюють, що без підтримки Німеччини їм не вдасться вплинути на політику ЄС щодо України.

Позиція ЄС під час Помаранчевої революції

У контексті згаданих внутрішніх розбіжностей єдність, яку продемонстрували члени ЄС щодо подій Помаранчевої революції, дуже показова. Особливо виділяються дві речі.

По-перше, ЄС одногосно не визнав офіційних результатів другого туру президентських виборів, котрі згодом, за вироком Верховного суду України, було визнано сфальсифікованими.

По-друге, заяву ЄС, підготовану за нідерландським головуванням, було поширено на самому початку «революції». Значення обох цих чинників полягає в тому,

що члени ЄС кожен окремо та всі разом визнали: Помаранчева революція втілила основоположні європейські принципи, сповідувані співтовариством: віру в демократію, прагнення до верховенства права та свободи від державного тиску.

Водночас Помаранчева революція дала Євросоюзові можливість виступити в ролі сильного політичного гравця, що її Брюссель вміло використав. Участь таких представників ЄС, як Хав'єр Солана та президенти держав-членів (Валдас Адамкус та Александр Квасневські) у низці круглих столів за участю Леоніда Кучми, Віктора Януковича та Віктора Ющенка засвідчили високий рівень зовнішньої політики ЄС насамперед тим, що представники ЄС не лише стали ініціаторами переговорного процесу, а й, що важливіше, взяли участь у прийнятті рішення.

Варто зауважити, що офіційні механізми зовнішньої політики ЄС були непридатними під час переговорів у Києві: євросоюзівську «трійку» не залучили до переговорів, а (нідерладський) головуючий відіграв другорядну роль. Водночас спільна зовнішня і безпекова політика (СЗБП) була представлена не лише участю Солани у переговорах, а й незмінною та міцною спільною позицією членів ЄС. Справді, «неофіційний» характер місії ЄС в Україні став цілком реальним зразком для майбутньої СЗБП. Обмеженість «трійки» як засобу розв'язання кризових ситуацій проявилися в тому очевидному факті, що в її складі не виявилось представників саме тих держав, котрі мали в цій справі найкращі можливості впливу (спільно з міністром зовнішніх справ ЄС).

Тож українська криза продемонструвала, що нові члени становлять чималу цінність для СЗБП. Це, водночас, свідчить, що розширення ЄС не обов'язково передбачає зменшення значення СЗБП.

Позиція ЄС після Помаранчевої революції

Одразу після Помаранчевої революції Європейська рада зайняла досить консервативну позицію щодо розвитку відносин з Україною. Головне – більшість членів ЄС виступили проти нових переговорів щодо Плану дій ЄС–Україна, ухваленого ще до виборів, за правління Леоніда Кучми. Важливо, однак, що всі держави-члени виявили схильність до ближчої співпраці з Україною, хоча так і не досягли консенсусу щодо надання Україні перспективи членства.

Якщо точніше, то Польща, Угорщина та Литва обстоювали нове формулювання перспектив українського членства, скандинавські країни також виступали за ближчі зв'язки з Україною. Тобто понад десяток країн-членів ЄС виявили великий інтерес до побудови нових взаємин з Україною.

Проте водночас декотрі провідники ЄС, зокрема прем'єр-міністр Люксембургу – президент Європейської ради Юнкер та канцлер Німеччини Шрьодер рішуче виступили проти обговорення українського членства, хоча Німеччина й приєдналась останнім часом до групи, котра обстоює набагато активнішу політику ЄС щодо України. Як уже згадувалося, найбільшим противником співпраці з Україною є Франція, котра категорично відкидає можливість надання Україні перспективи членства.

Утім, тут теж є нюанси. Для прикладу, німецько-польська співпраця щодо українських справ за участі Литви продовжилася після Помаранчевої революції. Німецько-польсько-литовський документ був підготований у січні 2005 року і, хоча там не пропонувалося перспектив членства для України, він закликав до відкритішої щодо неї політики.

Єврокомісія також зайняла дещо оборонну позицію у взаєминах між ЄС та Україною, починаючи з 2005 року. Комісар Ферреро-Вальднер повторила часто декларовану тезу, що Європейська політика сусідства та План дій є достатньою базою для відносин між Україною та ЄС і що Єврокомісія має намір підписати згаданий План з урядом Віктора Ющенка, дарма що переговорний процес проходив ще за часів Леоніда Кучми і сам План дій було ухвалено за кілька місяців до президентських виборів. Така політика цілком закономірна для бюрократії. Єврокомісія не захотіла грати активну роль у формуванні відносин між ЄС та Україною після Помаранчевої революції, воліючи беззаперечно дотримуватися приписів Європейської ради.

Позиція Єврокомісії таким чином цілком зрозуміла: наразі вона воліє зосередитися на Європейській політиці сусідства. І хоча Єврокомісія визнає, що Європейська політика сусідства не передбачає вступу в ЄС, це зовсім не означає, що в далекій перспективі членство для України неможливе. Подібним чином, Єврокомісія визнає, що Україна – це європейська держава (тож її прилучення до ЄС у цілому є правомірним), та водночас наголошує, що Україні ще чимало

треба досягнути (наприклад, відповідати копенгагенським критеріям). Так само й п. Ферреро-Вальднер – хоч як рішуче виступає проти надання Україні навіть далекої перспективи членства і, взагалі, проти обговорення цього питання членами ЄС, проте й вона послідовно говорить про Україну як про європейську державу.

Європейський парламент, на відміну від двох згаданих вище органів, зайняв найпрогресивнішу позицію. Вона втілилась у резолюції про «Результати виборів в Україні», ухваленій Європарламентом 13 січня 2005 року. У цьому документі задекларовано чіткіші пропозиції ближчої співпраці з Україною, аніж ті, які обстоює Європейська рада чи Комісія, а також натякається на можливість перспективи членства для України. За цю декларацію проголосувало 467 депутатів Європарламенту, 19 виступило проти, а 7 утрималося. Іншими словами, резолюцію підтримала промовиста кількість парламентаріїв держав-членів ЄС, які формально виступають проти української перспективи членства. Мало того, ця картина голосування свідчить про те, що вищезгадана декларація одержала суттєву підтримку всіх основних політичних груп з усіх політичних крил Європарламенту.

Існує, щоправда, певна різниця між трьома найбільшими політичними групами у Парламенті. Європейські амбіції України мають найприхильнішу підтримку з боку Європейської народної партії, а також лібералів, які вважають Віктора Ющенка своїм ідеологічним союзником. Соціалістична група тримається осторонь. Варто зауважити, що дехто з парламентаріїв–представників давніших членів ЄС, які підписали декларацію, вважає, що вони все ж зайшли трохи задалеко.

Одне слово, досвід Помаранчевої революції став важливою подією для недавно розширеного ЄС. Європарламент проявив справжній ентузіазм у підтримці європейських сподівань України за участі новоприбулих парламентаріїв, які відіграли чільну роль. Найбільше інтригує те, що Помаранчева революція дала Європарламенту можливість проявити доти небувалу провідну позицію у зовнішній політиці ЄС.

Завдяки Помаранчевій революції Україна стала об'єктом виняткового інтересу для ЗМІ у більшості держав Євросоюзу. Активна позиція, яку проявили до України декілька членів ЄС та Європарламенту, провіщала вихід відносин між ЄС

та Україною на новий рівень, й наочно показувала, що посткучмівську Україну вже не можна ігнорувати. Підписання Плану дій як таке не могло стати новою сторінкою у взаєминах ЄС–Україна – існувала потреба в нових, амбітніших пропозиціях. Такою пропозицією став документ із 10 пунктів, де визначалися необхідні додаткові заходи, які б доповнювали та зміцнювали План дій. Належав цей перелік перу Солани та Ферреро-Вальднер і був ухвалений одночасно з Планом дій 21 лютого 2005 року. Цей документ заслуговує на більшу увагу.

У Плані дій України фігурувала низка не завжди чітко визначених вимог з боку ЄС, схожих на вимоги до кандидатів на ранніх етапах взаємин із Євросоюзом, проте без відповідних стимулів для України. Іншими словами, документ не відображає сподівань України щодо Євросоюзу. Вірогідно, це зумовлене саме тим, що документ готувався ще до Помаранчевої революції.

Всі надії, які міг мати уряд Ющенка щодо цих «додаткових заходів», незабаром були розвіяні – перелік заходів зазнав критики як косметичний, позбавлений будь-чого нового, що відкривало б нову сторінку у відносинах Україна–ЄС. І справді, чимало постулатів у цьому переліку є назагал переформульованими фразами з Плану дій. Такими, зокрема, можна вважати заклики до Євросоюзу підтримати вступ України до СОТ чи активніше співпрацювати у зовнішній та безпековій політиці (втім, пропозицій для України приєднатися до декларацій Євросоюзу у питаннях зовнішньої та безпекової політики у Плані дій не містилося).

Хоча перелік додаткових заходів начебто й передбачає широкий діапазон зростання динаміки у відносинах Україна–ЄС, проте подано все це у надто обтічних загальних фразах. Наприклад, торговельні та економічні взаємини, спроби лібералізації торгівлі сталевими виробами і текстилем, а також контакти, які дадуть Україні можливість отримати статус країни з ринковою економікою, буде «поглиблено», можливості для вільної торгівлі буде «збільшено», а підтримку у наближенні України до стандартів європейського законодавства буде «посилено».

Слід визнати, що ЄС погодився на низку важливих поступок. Якщо План дій просто закликав до «конструктивного діалогу щодо спрощення візового режиму ... з метою підготовки майбутніх переговорів про договір про спрощення візового режиму», то перелік додаткових заходів пропонує розглянути можливості

полегшеного отримання віз у зв'язку з «переговорами, які відбудуться ... перед наступним саммітом ЄС–Україна».

Подібним чином, з огляду на втілення Угоди про партнерство і співробітництво з'явилася більша гнучкість у політиці ЄС. У перших пропозиціях ЄС від березня 2003 року «необхідною передумовою для певних нововведень» значилося повне виконання наявної Угоди про партнерство і співробітництво. Лише за таких обставин ЄС готовий був розглянути нові договори, які «базувалися» б на наявних домовленостях і були їхнім «доповненням». Перелік додаткових заходів є свідченням суттєвої зміни у позиції ЄС, оскільки закликає до «завчасних консультацій щодо ширшої угоди... яка прийде на зміну Угоді про партнерство і співробітництво по завершенні її десятилітнього терміну» (тобто, на початку 2008 року). Можливість укласти нову, вищого рівня угоду було одним із найголовніших пунктів у переліку побажань Віктора Ющенка.

Проте поступ у вирішенні цих першорядних завдань й далі залежать від виконання низки умов, зазначених у Плані дій. «Завчасні консультації» з приводу нової ширшої угоди можуть відбутися, наприклад, лише після виконання «політичних пріоритетів», передбачених Планом дій. Для отримання статусу країни з ринковою економікою так само слід вирішити низку питань, зокрема – цінової політики та контролю за державною допомогою. Як і у Плані дій, у документі наголошується, що успіх у переговорах про реадмісію є «ключовим» для спрощення візового режиму. Чи зможе документ із переліком додаткових заходів суттєво зміцнити двосторонні відносини у найближчій перспективі – залежить головним чином від реформаторських зусиль самої України.

Із документа про додаткові заходи випливає, що Україна, правдоподібно, має посісти поважніше місце у політиці ЄС, ніж це було донедавна. У сфері людських контактів Україні нададуть «пріоритетний доступ» до програми студентського обміну „Erasmus Mundus”, а також створять спеціальну програму стажувань для молодих українців. Передбачено високорівневий діалог у таких провідних секторах, як енергетика та екологія. Україна також фігуруватиме у запланованому розширенні Трансевропейської мережі, крім того, видано постанову, згідно з якою Європейський інвестиційний банк зможе надати Україні позику загальною сумою 250 мільйонів євро. Це складає половину всіх фондів ЄІБ, виділених на СНД,

та свідчить про очевидну зміну пріоритетів у ставленні ЄС до України та інших країн СНД, зокрема Росії, котра колись була єдиною державою, що одержувала фінансування від ЄБ.

Насправді План дій та перелік додаткових заходів засвідчують різку зміну в політиці ЄС щодо країн СНД. Досі з-поміж країн СНД пріоритетом у політиці ЄС користувалася Росія, і всі нові ініціативи спершу реалізувалися щодо неї. Небажання Росії стати партнером Європейської політики сусідства означає, що відносини з такими країнами СНД, як Україна, мабуть, розвиватимуться іншим шляхом, ніж взаємини з Росією.

Хоча перелік додаткових заходів начебто й поглиблює двосторонні відносини з Україною відповідно до Плану дій, багато хто у самому ЄС погоджується, що це надто млява відповідь на ті драматичні події, що відбулися в Україні наприкінці 2004 року і надто слабка підтримка для нового українського уряду, налаштованого на досягнення членства в ЄС. Вартий, проте, уваги той факт, що ЄС запропонував здійснити першу оцінку реалізації Плану дій уже на початку 2006 року.

3. «Нова» політика України щодо ЄС

«Ми уникаємо слова 'завтра', вони уникають слова 'ніколи'».
Віце-прем'єр-міністр О. Рибачук про членство України в ЄС,
Брюссель, 22 лютого 2005 року

Нова українська влада втілює прагнення української нації, яка не тільки мислить себе європейською, а й проявила себе саме такою – свідченням цього було її прагнення активно захищати спільні демократичні цінності, які вона поділяє зі своїми сусідами з Заходу. Нічого дивного, отже, немає в тому, що уряд Президента Ющенка наполегливо прагне долучити Україну до європейської спільноти, відповідно, українська інтеграція в ЄС проголошена частиною нової національної ідеї України.

За правління президента Кучми Україна не раз декларувала бажання приєднатися до ЄС. А проте для кожного знавця української політики очевидною є глибока прірва між деклараціями п. Кучми та п. Ющенка. Для п. Кучми «європейські прагнення» були тактичним засобом, яким він регулював свою «багатовекторну» політику балансування між Росією та Заходом, не маючи жодної політичної волі відповідати критеріям Євросоюзу. Натомість уряд Віктора Ющенка хоч і вважає стосунки з Росією стратегічно важливими, проте категорично виступає за європейський шлях та майбутнє для України.

Однакова мета – різна тактика

Починаючи з виборів 2004 року було ясно, що нова влада має на меті досягнення політичних, економічних та соціальних стандартів, необхідних для членства. Хоча декларації уряду про орієнтацію на членство в ЄС звучали й раніше, їм бракувало прагматизму, який проявився тепер у зміні тактики: новий уряд відкинув загальні заяви і зосередився натомість на конкретних політичних діях, спрямованих на членство в ЄС.

Хоча одразу після «революції» нове українське керівництво проголосило намір негайно подати офіційну заявку на членство в ЄС, на практиці воно повелось прагматичніше: уряд зобов'язався виконати План дій ЄС–Україна, підтверджуючи цим серйозність своїх намірів, і погодився не подавати заявки принаймні до перших висновків щодо його реалізації. Таким чином, План дій має шанс стати паровозом, що потягне Україну до ширшої угоди.

Цим кроком українська влада вміло обходить рекомендацію ЄС відкласти дебати про членство до певної (невизначеної) дати у майбутньому. Адже Європейська політика сусідства у самій своїй концептуальній основі суперечить поглядам українського керівництва, котре повсякчас наголошує, що Україна – це європейська країна (тобто, частина Європи), а не її сусід.

Перші два місяці нового уряду – огляд

Новий український уряд прийшов до влади 4 лютого 2005 року і попередня оцінка його програми свідчить, що здійснення реформ стане ділом, а не чистою риторикою.

Уряд розпочав антикорупційну кампанію з митниці (програма «Контрабанда стоп»), котра, на загальну думку, є одним із найкорумпованіших державних органів в Україні. Розмір митних тарифів, які часто складають 30–50%, а іноді сягають 100%, а також брак контролю за митниками зробили корупцію на митниці практично неунікною. Негайною реакцією уряду було зниження більшості митних тарифів до 3–10%. Крім того, уряд вніс зміни до бюджету на 2005 рік, скасувавши корумповані «вільні економічні зони» та преференції в оподаткуванні окремих галузей економіки (Євросоюз критикував режим

оподаткування виробництва автомобілів в Україні ще з часів його введення 1997 року). Новий державний бюджет був схвально оцінений експертами та службовцями міжнародних фінансових інституцій, зокрема Світового банку та ЄБРР.

Проте зміни у бюджеті спричинили велике занепокоєння серед представників малого і середнього бізнесу, які звикли до так званого «єдиного податку». Декого з іноземних інвесторів (насамперед поляків) бентежить сама швидкість, з якою відбуваються зміни у податковій системі, не лишаючи часу на підготовку.

Відповіді на питання, що робити з кількома приватизованими за часів Леоніда Кучми об'єктами, досі немає. На даному етапі уряд стверджує, що реприватизуватись такі об'єкти не будуть, за винятком кількох особливо підозрілих випадків, таких, як металургійний гігант «Криворіжсталь», придбаний за надто зниженою ціною консорціумом, до якого входив зять Кучми. Однак, назагал, уряд запевняє, що не переглядатиме приватизаційних об'єктів минулого десятиліття і що загрози реприватизації 3000 підприємств, про що оголосила у березні прем'єр-міністр, насправді немає.

Це не означає, що все залишиться так, як було. Свідченням цього є факт, що справи декотрих фінансово-індустріальних груп розглядаються в суді. З'являються повідомлення, що найбільші українські олігархи Віктор Пінчук та Ренат Ахметов намагаються у відповідь продати частину своєї імперії російському бізнесу. Водночас українське керівництво підкреслює, що воно не переслідує великий бізнес так, як це зробив російський президент Владімір Путін з «Юкосом».

Україна суттєво наблизилася до отримання членства у СОТ (останнє засідання у цій справі відбулося у Женеві в березні). Експерти запевняють, що Україна цілком реально може приєднатися до СОТ наприкінці 2005 – на початку 2006 року.

Показовими є результати прагнень нової влади до відкритості та прозорості: новий прем'єр-міністр Юлія Тимошенко проводить відкриті засідання уряду (трансльовані по телебаченню); ЗМІ мають можливість ретельно відстежувати урядову політику без страху перед цензурою.

Водночас значні зміни відбуваються у міністерствах внутрішніх справ та оборони, а також у Службі безпеки України. Ці колись закриті державні органи підлягають відкритому реформуванню.

У квітні 2005 року арешт деяких високих посадовців, здається, став свідченням, що влада налаштована на боротьбу з корупцією на всіх рівнях. Голови Донецької та Тернопільської обласних рад Борис Колесніков та Анатолій Жукінський були заарештовані за звинуваченням у корупції та причетності до фальсифікування виборів. Акція протесту, яку організував Віктор Янукович на їхню підтримку, довго не протривала, зібравши щонайбільше 1500 осіб.

Ряд інших вископосадовців, близьких до Кучми, таких, як колишній керівник Державного управління справами Ігор Бакай, звинувачений у розкраданні державного майна, розшукуються міліцією. Багато хто з них, за різними свідченнями, знайшов притулок у Росії.

Хоча Президент Ющенко й заявив, що справу журналіста Георгія Гонгадзе розкрито (арештовано трьох працівників міліції, пов'язаних з убивством), в Україні далі панує певне занепокоєння довкола завуальованості цієї справи, попри зусилля Віктора Ющенка, спрямовані на її вирішення. Загадка значно ускладнилася, коли колишній міністр внутрішніх справ Юрій Кравченко, головна постать у подіях довкола вбивства, наклав на себе руки, залишивши записку, що вказує на причетність Леоніда Кучми до смерті журналіста.

В економічній сфері основними викликами для нового уряду є відносно високий рівень інфляції (4,5% за січень–березень, зумовлений щедрими доплатами до пенсій, зарплат та соціального забезпечення), а також сповільне зростання ВВП (5,4% за січень–березень порівняно з 12% 2004 року). Уряд вдається до ринкових та адміністративних заходів, намагаючись знизити ріст цін, особливо на пальне. Проте оскільки 80% бензину зосереджено в руках російських компаній, проблема переходить у політичну площину. Деякі компанії стверджують, що уряд погрожує їх націоналізувати, якщо вони не підуть на поступки. Крім того, деякі зміни в адміністративних правилах викликають критику з боку бізнесу.

Назагал, уряд демонструє схильність до активних дій, хоча його здатність втілити масштабні реформи в усіх галузях можна буде оцінити лише з часом.

Уряд також активно посиляє позитивні сигнали Євросоюзу щодо свого бажання здійснювати належні зміни. Найпоказовішим можна вважати тимчасове скасування візових вимог для громадян ЄС та Швейцарії, запроваджене з 1 травня до 1 вересня 2005 року під приводом заохочення туристів приїжджати на пісенний конкурс Євробачення, який проходив 19–21 травня 2005 р. в Україні – країні-переможниці попереднього конкурсу. Насправді новий безвізовий режим є експериментом, мета якого – заохочення більшої кількості іноземців відвідати Україну, і який за умови позитивного результату може бути продовжений. Не секрет, що український уряд сподівається, що цей односторонній крок полегшить переговори з Євросоюзом стосовно візового режиму для українських громадян у рамках реалізації Плану дій. Немає сумніву, що Україна прагне поступового послаблення візових вимог до своїх громадян, які подорожують в ЄС, сподіваючись отримати у більш далекому майбутньому можливість безвізового в'їзду.

Інституції та чільні посадовці у сфері євроінтеграції

Хоча головні постаті нової української влади спільно прагнуть інтегрувати Україну в ЄС, між ними існують розбіжності щодо тактики та пріоритетних напрямків. Це зумовлене зокрема й перебудовою владних підрозділів, відповідальних за євроінтеграцію.

Проте вже цілком очевидно, що за розвиток європейської політики Ющенко відповідатиме насамперед двоє посадовців.

Посада віце-прем'єр-міністра з питань європейської інтеграції була запроваджена для координації всієї урядової діяльності, пов'язаної з ЄС, головно реалізації Плану дій, підписаного 21 лютого 2005 року. Цей посадовець також відповідальний за управління урядовим секретаріатом з європейської інтеграції, котрий може впливати на політику всіх міністерств. Перед першим урядовцем на цьому посту – Олегом Рибачуком – поставлено завдання розвивати нову національну стратегію європейської інтеграції та забезпечити реалізацію євроукраїнського Плану дій. Іншими словами, він несе відповідальність за європейську інтеграцію на місцевому рівні.

Відповідальність за євроінтеграцію на міжнародному рівні покладено на міністра закордонних справ Бориса Тарасюка, хоча Рибачук залишатиметься, скоріш за все, головним комунікаційним посередником між Києвом та євросоюзними інституціями та посадовцями.

Варто зазначити, що п. Рибачук, будучи народним депутатом з 2002 року, є одним із найближчих радників президента Ющенка. Перед цим призначенням він обіймав посаду керівника апарату під час прем'єрства Ющенка (1999–2001) та під час президентської кампанії. З середини 1990-х років, відколи Олег Рибачук працює під началом Ющенка, у них склалися близькі стосунки.

Незважаючи на цей вигідний статус, п. Рибачук не зумів одержати право на заснування нового міністерства (чи урядового комітету) з євроінтеграції, оскільки прем'єр-міністр виступила проти такої ідеї.

Другу чільну посаду в контексті євроінтеграційної політики обіймає Борис Тарасюк, новий міністр закордонних справ. Свого часу він уже обіймав цю посаду у 1998–2000 рр., проте позбувся її саме через надто завзяте, на думку тодішніх керівників, пропагування вступу України в ЄС та НАТО. Його добре знають, завдяки цьому, в європейських інституціях і він має тепер змогу повною мірою скористатися з попереднього досвіду. Перед ним стоїть завдання мобілізації дипломатичного корпусу України та реструктуризації його відповідно до нових цілей української політики. Тривалий досвід п. Тарасюка у дипломатії (з 1970-х років) є водночас його сильною та слабкою стороною.

Є ще дві ключові посади в контексті європейської інтеграції, кожна з яких, вірогідно, набуде нового значення завдяки особам, які їх обіймають, та статусу цих осіб. Анатолій Гриценко, колишній президент дуже впливового наукового центру ім. Разумкова, призначений Міністром оборони. Цей урядовець із західною освітою є одним із найбільш проєвропейськи налаштованих міністрів, він несе відповідальність за військову реформу, збільшення оборонних можливостей, залучення України до європейської політики безпеки та оборони та інтеграцію в НАТО. Варто зазначити, що попрацювавши певен час у Раді національної безпеки та оборони (в середині 90-х років), він відмовлявся згодом від усіх пропонує посади, допоки президент Кучма був при владі.

Сергія Терьохіна було призначено Міністром економіки та (до кінця квітня) європейської інтеграції. Разом з Олегом Рибачуком вони відповідали за вирішення справи з СОТ. Його міністерство втратило «євроінтеграційну» частину, ставши «просто» Міністерством економіки, відповідальним за основну економічну діяльність (зокрема за митниці, вільні економічні зони та податкову реформу). Пан Терьохін проявив себе набагато ліберальнішим реформатором, ніж перший віце-прем'єр-міністр Анатолій Кінах, котрий пропонує поміркованіший підхід до регулювання ситуації на ринку та оподаткування.

4. Взаємини між ЄС та Україною – перспективи

Перспективи на 2005 рік і далі

За словами комісара Ферреро-Вальднер, 2005 рік стане роком «народження Європейської політики сусідства». У випадку України головною метою стане реалізація «додаткових заходів» (згаданий перелік), ухвалених у лютому 2005 року.

За ідеальних умов це триватиме в межах приблизно одного року. За цей час слід укласти угоду про реадмісію, завершити переговори про спрощення візового режиму, почати опрацювання нової, розширеної угоди, яка б замінила 2008 року теперішню Угоду про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, а також надати нарешті Україні статус держави з ринковою економікою. Крім того, має розпочатися діалог на високому рівні з питань енергетики, Україна має отримати пріоритет у Трансєвропейській мережі – після чого можна буде, наприклад, дослідити певні пріоритетні проекти та їхнє фінансування й підготувати детальні плани потенційних позик від Європейського інвестиційного банку, а також, найголовніше, Україна повинна стати членом СОТ. Має бути укладено також угоду про правові та фінансові аспекти участі України в європейській політиці безпеки та оборони. Врешті буде підбито перші підсумки реалізації Плану дій і ЄС зможе включити до нього нові додаткові заходи.

Отже, за ідеальних умов можна сподіватися повної реалізації Плану дій до початку 2008 року. Це збігатиметься з остаточним доопрацюванням нової, розширеної угоди, яка у березні 2008 року замінить поки що чинну Угоду про

партнерство та співробітництво. Насправді, якщо враховувати попередній досвід з аналогічними угодами, то для обговорення і затвердження нової угоди з Україною 2008 року залишилося не так багато часу. У випадку з Європейськими угодами та угодами про Європейську економічну асоціацію цей процес тривав у середньому три з половиною роки, а на останні угоди, як-от Угоду про стабілізацію та асоціацію (із країнами Західних Балкан) чи Угоду про Євросередземноморську асоціацію пішло навіть більше часу. Зрештою, у випадку Угоди про партнерство і співробітництво між ЄС та Україною процес від початку переговорів (наприкінці 1992 року) до набуття нею чинності (березень 1998 року) тривав понад п'ять з половиною років.

Український уряд сподівається у дальшій перспективі розпочати переговори про асоційоване членство України в ЄС (що стане свідченням можливості повного членства) одразу після демонстрації суттєвих успіхів в реалізації Плану дій і має на меті завершити ці переговори до кінця 2007 року.

Позиція ЄС (держав-членів, Єврокомісії та Європейського парламенту)

Чимало держав-членів ЄС не виявляють особливого інтересу до України. Їхня позиція, скоріш за все, значно більшою мірою залежатиме від внутрішніх змін в Україні, ніж позиція країн Центрально-Східної Європи.

Отже, істотних змін у ставленні членів ЄС до України 2005 року не варт сподіватися. Проте, якщо Україна таки спроможеться на ґрунтовні реформи, вона цілком може здобути за рік симпатію ряду держав-членів ЄС. А зі вступом до ЄС Болгарії та, особливо, Румунії, котра є сусідом України й Молдови, баланс сил у Євросоюзі після 2007 року цілком може змінитися на користь визнання України потенційним членом ЄС.

Увага Єврокомісії зосереджена поки що на технічних аспектах втілення Плану дій та «додаткових заходів», тож ніяких нових ініціатив від неї не слід очікувати.

Що ж до Європарламенту, то тут, певно, не слід переоцінювати результатів голосування за Декларацію про Україну в січні 2005 року. Насправді підтримка потенційного членства України в ЄС тут є значно нижчою. Чимало парламен-

таріїв, які підтримали декларацію, здається, не мали чіткої позиції. Декотрі, зрештою, виступили згодом публічно проти визнання України потенційним членом Євросоюзу.

Фактично, цю декларацію можна вважати своєрідним піком проукраїнських симпатій, після якого неминучим є певне охолодження. А все ж у Брюсселі відчувається тепер набагато позитивніше ставлення до України, ніж це було до Помаранчевої революції.

Діяльність України у сфері євроінтеграції

Досягненню пов'язаних із ЄС цілей сьогоденшньому урядові заважає низка обставин. По-перше, уряд має обмежений період діяльності до парламентських виборів у березні 2006 року, після яких, згідно зі змінами до Конституції, до влади прийде новий уряд. По-друге, він повинен задовольнити дуже високі очікування у суспільстві, наприклад, щодо соціальної сфери, особливо зважаючи на дедалі ближчі парламентські вибори. По-третє, існує помітне суперництво між головними політичними гравцями далеко не консолідованої політичної команди (Кабінет міністрів, Рада національної безпеки та оборони і Секретаріат президента, схоже, змагаються за впливовість), а також конкуренція між провідними політичними постатями всередині уряду (Рибачуком, Тарасюком, Кінахом, Терьохиним, міністром фінансів Пинзеником, не кажучи вже про прем'єр-міністра Тимошенко, котра може відчувати спокусу зведення особистих рахунків).

Водночас український уряд постає перед драматичним процесом реформування: готується, зокрема, адміністративна реформа – оскільки районні та обласні адміністрації виглядають архаїчно; капітальних структурних змін потребує й судова система.

Та попри всі ці виклики, новий український уряд вже виразно проявив себе у деяких засадничих питаннях.

По-перше, команда Віктора Ющенка має, без сумніву, серйозні наміри щодо європейської інтеграції України. Про це свідчить, зокрема, створення посади віце-прем'єр-міністра з питань євроінтеграції та згадані вище міністерські призначення.

По-друге, новопризначені посадовці добре усвідомлюють підставові проблеми України на шляху євроінтеграції. Найголовніше – вони розуміють, що коріння цих проблем – у самій Україні. Найпоказовішим доказом цього можна вважати стратегію, яку запропонував Олег Рибачук спершу в березні у Києві, а в квітні у Брюсселі, – стратегію, що зосереджується насамперед на внутрішніх реформах, що наблизили б Україну до європейських стандартів.

По-третє, нова влада продемонструвала готовість узятися за радикальні реформи (адміністративної, митної, податкової систем) – як для блага своїх громадян, так і для подання необхідного знаку Брюсселю.

По-четверте, новий уряд взяв до уваги помилки своїх попередників: Україна більше не буде «торгуватися» за свій європейський вибір, погрожуючи повернутися до Росії в разі неотримання сподіваної відповіді від Брюсселя. Нова позиція, властиво, вже втілюється в життя: під час березневого візиту до Берліна Віктор Ющенко утримався від вимог до ЄС негайно переглянути позицію щодо України – і господарі це зауважили.

І по-п'яте, Україна провадить сьогодні радше проєвропейську, ніж проамериканську зовнішню політику, попри те, що США ставляться значно прихильніше до її євроінтеграційних прагнень, ніж Франція чи Німеччина. Цілком очевидно, що Україні ближча французька та німецька позиції щодо конфлікту в Іраку, аніж американська. Крім того, українське керівництво набагато більше уваги присвячує вступу в Євросоюз, ніж у НАТО, – що видно, зокрема, з виступів офіційних осіб. Якщо ЄС не оцінить належно цих змін, Україна може переглянути свою політику, особливо якщо її європейські перспективи будуть жорстко обмежені політикою сусідства.

Отже, можна сподіватися, що українські керівники спробують провести основні реформи впродовж наступних десяти місяців перед парламентськими виборами. Проте навряд чи їм вдасться здійснити все заплановане – насамперед через внутрішньополітичний тиск (зокрема, передвиборну кампанію) та через бюрократичну інертність.

5. Взаємини між ЄС та Україною – рекомендації

Пропоновані рекомендації є досить різними – від загальних до більш деталізованих та специфічних. Єдиним критерієм зведення їх в одне ціле є їхня роль у зближенні ЄС та України протягом 2005 – на початку 2006 року.

Рекомендації для України

- Щоб сформувати новий імідж України в очах ЄС, потрібна нова тактика. Статус України як європейської держави сьогодні настільки очевидний для всіх і кожного, що українській владі не потрібно навіть згадувати про це, і навіть варто уникати цих нагадувань. Можливо, за глибоко неєвропейського кучмівського режиму це й було необхідним, проте сьогодні повторювання цієї тези буде контрпродуктивним, оскільки лише нагадуватиме людям про той режим. Натомість українська влада мусить підкреслювати кожну реформу, навіть найменшу, яка наближає Україну до ЄС. Адже найважливішими є саме речові докази участі України в євроінтеграційному процесі.

На жаль, у майбутньому кожна держава, яка претендуватиме на членство в ЄС, оцінюватиметься за вищими критеріями, аніж ті, які застосовувалися до недавно приєднаних членів. Тому нова тактика української влади буде надзвичайно важливою 2005 року, особливо з огляду на потребу долання усе ще відчутної у Брюсселі «втоми від України» (Ukraine fatigue), сформованої за часів Кучми.

- Українська влада мусить встановити чітку інституційну структуру, яка працюватиме в напрямку євроінтеграції. Сфери діяльності віце-прем'єр-міністра Рибачука, міністра економіки Терьохіна та міністра закордонних справ Тарасюка наразі перекриваються. Їхня відповідальність повинна бути чітко розмежована. Подібним чином, чільні посадовці у міністерствах повинні уникати суперництва, коли йдеться про сферу євроінтеграції, особливо якщо вони перебувають за кордоном чи виступають перед іноземцями. Позиція України щодо ЄС мусить бути послідовною навіть у найдрібніших питаннях.

Як уже зазначалося, на новий український уряд чекає попереду велетенська праця у сфері реформування. Час покаже, наскільки процес євроінтеграції та перспектива членства в ЄС здатні впливати на перебіг реформ. Проте вже тепер зрозуміло, що кожна реформа в Україні потребуватиме ґрунтовнішої перебудови громадського життя, ніж просто запровадження нових торгових та економічних правил, відповідно до експертних рекомендацій «Голубої стрічки».

Ясна річ, що повної відповідності стандартам ЄС (у політиці та економіці) Україна зможе набути лише у віддаленій перспективі. Таким чином, послідовність процесу реформування стає вирішальним питанням, оскільки важливо, щоб українське законодавство змінювалося відповідно до потреб реформування не спорадично, а планомірно, узгоджено з ЄС, зі швидкістю, до якої центральна й місцева українська влада зможе достосувати свої (значно вищі, слід сподіватися) інституційні та адміністративні можливості.

Щоб узгодити очікування громадськості та проінтеграційну політику, Україна мусить визначити насамперед ті частини *acquis* (спільного набутку всіх країн ЄС), утілення яких сприятиме економічним реформам, водночас поліпшуючи перспективи торгівлі та інвестицій з ЄС.

Попри те, що політичне прагнення нової української влади до змін не викликає сумнівів, інституційні та адміністративні можливості виконання обіцянок, даних народові, та домовленостей з ЄС залишаються надзвичайно низькими. Подальше існування советизованої адміністрації в Україні є величезною перепорою на шляху до будь-яких реформ: прірва між рішеннями, прийнятими нагорі, і їхнім утіленням бюрократами внизу – надто глибока. (Одна з промовистих ілюстрацій такої неефективності – повідомлення західних журналістів про те,

що, незважаючи на рішення українського уряду скасувати візи для європейців у квітні 2005 року, на початку травня це розпорядження ще не «дійшло» до ряду українських посольств у відповідних європейських країнах). Глибинна адміністративна реформа державного апарату та ефективне втілення політичної стратегії залишаються основними компонентами успіху.

- У новій угоді, яка 2008 року замінить Угоду про партнерство та співробітництво, Україна мусить поставити амбітніші цілі у торговій сфері. Зокрема, вона повинна наполягати на приєднанні до митного союзу ЄС. Це не лише підтвердить черговий раз її прагнення до євроінтеграції, але й спонукає зосередити зусилля на широкому спектрі завдань, пов'язаних із засвоєнням правил, стандартів та політики ЄС. Для початку можна зосередитися на одній із найпроблемніших ділянок – митниці та кордоні. Це водночас зменшить можливість повернення України до «багатовекторної» зовнішньої політики.

Рекомендації для ЄС

- Варто було б дещо уточнити різноманітні положення Плану дій – можливо, узгодивши це з переліком додаткових заходів, ухваленим на початку 2005 року. Подальші «додаткові заходи» варто обговорити при кінці цього року й запропонувати їх на початку наступного року разом із першим аналітичним оглядом виконання Плану дій.

- Нові пропозиції з боку ЄС мають величезну політичну вагу, зважаючи на парламентські вибори в Україні навесні 2006 року. Сили, які дотримуються позицій *quo ante* і захищають проросійську орієнтацію, напевне старатимуться дискредитувати урядову націленість на ЄС, експлуатуючи поширений погляд, окреслений словами Кучми, що в Європі, мовляв «на нас ніхто не чекає».

- Варто далі розвивати інструментарій, запропонований у рамках Європейської політики сусідства, для наближення України до європейських стандартів. Заохочення процесу побратимства-партнерства було б надзвичайно позитивним кроком у слушному напрямку. Але цей інструментарій мусить базуватися на

істотних фінансових ресурсах, спеціально виділених для втілення пріоритетів Плану дій та нової Угоди про партнерство і співробітництво.

- 2005 рік слід насамперед присвятити досягненню конкретних результатів у стосунках ЄС–Україна. Проте ЄС не може ігнорувати й віддалених перспектив взаємин з Україною, тож мусить розпочати внутрішнє обговорення свого бачення цих майбутніх взаємин. (Тому особливо важливо, щоб Україна мала виразні докази своїх європейських прагнень уже на початку 2006 року). Поза сумнівом, основне питання, яке стоїть перед Брюсселем, це питання про перспективу членства для України. Ця перспектива для України останнім часом зробилася ще складнішою, оскільки за поправкою до французької конституції (березень 2005), французький президент зобов'язаний провести референдум щодо приєднання кожного наступного потенційного члена ЄС (за винятком Болгарії та Румунії).

Рекомендації для ЄС та України

- Україна потребує краще скоординованої підтримки. Єврокомісія та члени ЄС висувають стільки пропозицій, що вони часто перекриваються. Слід створити робочу групу для уникнення накладок та досягнення ефективної взаємодії між різними програмами. Це можна зробити у формі тристороннього співробітництва: за участю Єврокомісії, держав-членів ЄС та України.

ЄС мусить запропонувати Україні доступ до кредитів Європейського інвестиційного банку у наступні місяці; Україна ж має бути готова їх прийняти. Водночас вона повинна продемонструвати, що допомога, яка надходить від ЄІБ, відкрита для нагляду і що процес є прозорим. Це може посприяти також формуванню основ доброго врядування. Підтримка з боку ЄІБ впливатиме й на позитивний імідж ЄС в Україні, насамперед завдяки інвестиційним проектам, реалізація яких позначатиметься на добробуті пересічних громадян.

- Украй бажаним є швидкий поступ у переговорах про пом'якшення візового режиму. Це питання мусить бути одним із пріоритетних цього року. ЄС та Україна повинні домовитися про спрощений візовий режим не пізніше, ніж на початку 2006 року. Такий договір засвідчить зближення між ЄС та Україною та

послужить чітким сигналом українському суспільству, що ЄС стає до нього дедалі відкритішим. Це питання може справді набути чималої ваги в українській парламентській передвиборній кампанії.

- Слід негайно домовитись і розпочати переговори з приводу нової, розширеної Угоди про партнерство та співробітництво. Якщо ЄС та Україна мають намір обговорити, підписати й ратифікувати нову, істотно розширену угоду ще до того, як у березні 2008 року завершиться термін дії чинної Угоди, вони мусять поквапитися, бо часу вже практично не залишилося. Втім, усе ще можна зробити. Європейські угоди з Болгарією та Румунією уклалися трохи менше, як два роки й дев'ять місяців. Проте це можливо лише за умови, що переговори почнуться вже цього року. ЄС мусить усвідомити, що він має унікальну можливість допомогти формуванню й консолідації політичного простору на схід від своїх кордонів, і що цю можливість можна легко занепастити, якщо не докласти зусиль і не допомогти Помаранчевій революції принести плоди.

- Немає також сумніву, що ЄС та Україні варто тісніше співпрацювати у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики. Існує, зокрема, два питання, які видаються пріоритетними для обох сторін – Придністров'я та Білорусь. Україна повинна співпрацювати з ЄС у придністровському питанні, зокрема щодо забезпечення ефективної охорони свого кордону із Придністров'ям. Україна мусила б також, наскільки можливо, прийняти позицію ЄС щодо Білорусі. Євросоюзові варто організувати регулярні консультації з Україною стосовно кожного з цих питань. Співпраця у спільній зовнішній та безпековій політиці може стане добрим політичним випробуванням для обох сторін і зміцнити взаємну довіру між партнерами.

Вибрані публікації, здійснені в межах проекту

Розширений ЄС та Україна:

Більш ніж сусіди. Пропозиції майбутньої політики ЄС щодо України (2003). Автори-упорядники: Гжегож Громадзкі, Олександр Сушко, Маріус Валь та Катарина Волчук. Англійською та українською мовами.

Polska–Ukraina. Współpraca organizacji pozarządowych [Польща–Україна. Співпраця неурядових організацій] (2003); презентація польськими організаціями досвіду співпраці з Україною, опис їхньої діяльності та основних інституцій; видано спільно з Фондом освіти заради демократії. Польською мовою.

Більш ніж сусіди. Розширений Європейський союз та Україна – нові відносини. Заключний звіт (2004). Пропозиції відносин між розширеним Європейським союзом та Україною, розроблені групою експертів з ЄС, недавно приєднаних країн та України. Польською, англійською та українською мовами.

Більш ніж сусіди. Розширений Європейський союз та Україна – нові відносини. Аналітичний звіт (2004). Рекомендації щодо відносин між розширеним Європейським союзом та Україною, розроблені групою експертів з ЄС, недавно приєднаних країн та України.

Droga do Europy. Opinie ukraińskich elit [Дорога до Європи. Точка зору української еліти] (2004); збірка 30 інтерв'ю з політиками, науковцями, журналістами, підприємцями та митцями на тему статусу України в Європі та перспектив європейського вибору. Серед опитаних – Леонід Кравчук, Олександр Мороз, Юлія Мостова, Мирослав Попович, Петро Симоненко, Юлія Тимошенко, Віктор Ющенко, Тарас Возняк. Польською та українською мовами.

Ці та інші публікації можна знайти на:

www.batory.org.pl/english/intl/ukraina_pub.htm

Окремі публікації з серії

Про майбутнє Європи

O przyszłości Europy. Głosy polityków [Про майбутнє Європи. Висловлювання політиків] (2000); збірка статей європейських політиків, які висловлюють свою позицію щодо відкритого обговорення в ЄС європейського майбутнього. Польською мовою.

Аналітичний звіт 1: Побороти відчуженість: Калінінград як російський анклав усередині Європейського Союзу (2001); автори-упорядники Гжеґож Громадзкі та Анджей Вільк; видано спільно з Товариством культури «Боруссія» та Центром міжнародних відносин. Польською та англійською мовами.

Аналітичний звіт 2: Напіввідчинені двері: Східний кордон розширеного Європейського Союзу (2001); автори-упорядники Якуб Боратиньські та Гжеґож Громадзкі; видано спільно з Інститутом суспільних питань. Польською, англійською та російською мовами.

Аналітичний звіт 3: Проєвропейські атлантисти. Польща та інші країни Центрально-Східної Європи після вступу в Європейський Союз (2001); автори-упорядники Гжеґож Громадзкі й Олаф Осіца; видано спільно з Центром міжнародних відносин. Польською та англійською мовами.

Аналітичний звіт 4: Забутий сусід – Білорусь у контексті розширення ЄС на Схід (2001); автори-упорядники Анна Наумчук, Євгеніуш Міронович, Гжеґож Громадзкі та Павел Казанецкі; видано спільно з Центром східноєвропейської демократії – IDEE. Польською, англійською, російською та білоруською мовами.

Аналітичний звіт 5: Спільний виклик. Члени та кандидати на вступ у ЄС перед проблемою майбутньої міграційної політики (2001); автори-упорядники Кристина Іґліцка, Славомір Йодзіньські, Даріуш Стола, Якуб Боратиньські та

Гжегож Громадзкі; видано спільно з Інститутом суспільних питань та Інститутом соціальних досліджень (Варшавський університет). Польською та англійською мовами.

Аналітичний звіт 6: Нове сусідство – нова співпраця. Україна та Європейський Союз на початку XXI ст. (2002); автори-упорядники Боґуміла Бердиховска, Пшемислав Журавські vel Граєвські та Гжегож Громадзкі; видано спільно з факультетом міжнародних відносин та політології Університету Лодзі та «Польсько-українським форумом». Польською, англійською, російською та українською мовами.

Аналітичний звіт 7: Огляд європейської (не)безпеки (2002); автори-упорядники Олаф Осіца та Гжегож Громадзкі; видано спільно з Центром міжнародних відносин. Польською та англійською мовами.

Аналітичний звіт 8: Між потребою та залежністю. Російський газ в енергетичному балансі розширеного ЄС (2002); автор-упорядник Гжегож Громадзкі. Польською, англійською та російською мовами.

Польща у світі: виклики, досягнення, небезпеки (2003); виступ Міністра закордонних справ Польщі Влодзімежа Цімошевіча, запис дискусії, в якій беруть участь Ян-Кшиштоф Бєлєцкі, Єжи Єдліцкі, Мацей Єнтовські, Тадеуш Мазовецькі, Даріуш Росаті та Александр Смоляр. Польською та англійською мовами.

Розширення ЄС і політика сусідства (2003); засідання конференції, організованої Фондом ім. Стефана Баторія спільно з Міністерством зовнішніх справ Польщі; опубліковані основні тези доповідей президента Польщі Александра Квасневського та Міністра зовнішніх справ Влодзімежа Цімошевіча, короткий виклад усіх засідань та польські пропозиції стосовно подальшої політики ЄС щодо його нових східних сусідів. Польською та англійською мовами.

Польська зовнішня політика: продовження чи розрив з минулим? (2004); запис обговорення, організованого Фондом ім. Стефана Баторія, в якому беруть участь, серед інших, Владзімеж Цімошевіч, Лена Колярска-Бобіцка, Тадеуш Мазовецькі, Анджей Олеховські, Даріуш Росаті та Александер Смоляр. У публікації також наведено результати опитувань про сьогоdnішній статус та пріоритети польської зовнішньої політики, здійснених серед політиків. Польською та англійською мовами.

Нова геополітика Центрально-Східної Європи. Між Європейським союзом та Сполученими Штатами (2005); засідання конференції, організованої Фондом ім. Стефана Баторія у співпраці з Німецьким інститутом міжнародних справ та безпеки при Фонді науки та політики, SWP, Берлін, а також Центром європейських досліджень при Коледжі Сент-Ентоні, Оксфордський університет. У публікації наведено висловлювання політиків та експертів, обговорення, виступ Міністра закордонних справ Польщі Адама Д. Ротфельда та Комісара ЄС Данути Гюбнер, а також спеціальна лекція колишнього Державного секретаря США Генрі А. Кіссінджера. Англійською мовою.

Інші публікації на тему міжнародних відносин:

Білорусь. Сценарії реформ (2003); ґрунтовне дослідження білоруських експертів з пропозиціями політичних, економічних, соціальних та освітніх реформ у країні. Англійською, російською та білоруською мовами.

Білорусь у погоні за Європою (2004); короткий опис дослідження, проведеного білоруськими експертами, з пропозиціями політичних, економічних, соціальних та освітніх реформ у країні та запис обговорення можливостей реалізації цих реформ у Білорусі. Польською, англійською та українською мовами.

Ці та інші публікації можна знайти на:

www.batory.org.pl/english/pub/index.htm